

УДК 378+373.5.016:821+373.5.016:821.161.2
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-32>

Вікторія БОЙТА,

orcid.org/0000-0002-9870-8263

аспірант кафедри методики викладання світової літератури
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
викладач циклової комісії загальноосвітньої підготовки
Мистецького коледжу імені Сальвадора Далі
(Київ, Україна) *viktoriaboita@gmail.com*

СТВОРЕННЯ МАНГІ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ЛІТЕРАТУРИ У КОЛЕДЖАХ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті висвітлено результати дослідження використання творчих візуальних форм роботи під час вивчення літератури, зокрема створення замальовок у формі манги до епізодів літературних творів, які доцільно застосовувати під час занять у коледжах художньо-естетичного профілю.

Візуальна освіта є надзвичайно актуальною у коледжах художньо-естетичного профілю. У підходах до вивчення літератури варто звертати увагу на творчі візуальні форми роботи, що є особливо цікавими і важливими для студентів творчих спеціальностей. Однією з таких форм роботи може стати створення замальовок у формі манги до епізодів літературних творів. Специфіка манги полягає в тому, що вона є сворідним симбіозом різних жанрів мистецтва. Манга поєднує у собі різні види мистецтв (літературу, живопис, каліграфію, кінематограф). Її можна розглядати не тільки як частину сфери розваг, а і як компонент сфери освіти, що допомагає у засвоєнні навчального матеріалу. Створення замальовок до епізодів літературних творів у формі манги покращує ефективність навчального процесу, а саме: сприяє підвищенню мотивації до навчання та читацької компетентності, формує позитивне ставлення до навчального процесу, інтенсифікує навчальний процес, забезпечує легкість сприйняття, запам'ятовування та відтворення інформації, розвиває творчі здібності студентів, стимулює розвиток образного мислення, уяви, сприяє розвитку розуміння причинно-наслідкових зв'язків у літературному творі.

У статті з'ясовано зміст, значення поняття «манга»; вказано ознаки та специфіку манги як жанру мистецтва; наведено приклади використання коміксів у світовій дидактиці; визначено специфіку викладання літератури у коледжах художньо-естетичного профілю відповідно до когнітивних особливостей студентів; обґрунтовано необхідність і специфіку впровадження у коледжах художньо-естетичного профілю такого засобу навчання як створення замальовок до епізодів літературних творів у формі манги; визначено переваги впровадження створення замальовок до епізодів літературних творів у формі манги щодо покращення викладання літератури у коледжах художньо-естетичного профілю; наведено зразки студентських замальовок у формі манги, що були створені на заняттях із літератури; визначено перспективи використання замальовок до епізодів літературних творів у формі манги під час вивчення літератури.

Ключові слова: візуалізація, візуальна освіта, креолізований текст, комікс, манга.

Victoria BOYTA,

orcid.org/0000-0002-9870-8263

Graduate student at the Department of Teaching Methods of World Literature
Mykhailo Dragomanov State University of Ukrainian,
Lecturer of the Cycle Committee of General Education Training
Salvador Dali Art College
(Kyiv, Ukraine) *viktoriaboita@gmail.com*

CREATION OF MANGA DURING LITERATURE CLASSES IN COLLEGES OF ARTISTIC-AESTHETIC PROFILE

The article highlights the results of a study of the use of creative visual forms of work during the literature classes, in particular, the creation of sketches in the form of manga for episodes of literary works, which are expediently replaced during classes in colleges of artistic-aesthetic profile.

Visual education is extremely relevant in colleges of artistic-aesthetic profile. In approaches to the study of literature creative visual forms of work are worth paying attention to, which are especially interesting and important for students of creative specialties. One of these forms of work can be the creation of sketches in the form of manga for episodes of literary works. The specificity of manga is that it is a kind of symbiosis of different genres of art. Manga combines different types of art (literature, painting, calligraphy, cinematography). It can be considered not only as a part of the field of entertainment, but also as a component of the field of education, which helps in the assimilation of educational

material. Creating sketches for episodes of literary works in the form of manga improves the effectiveness of the educational process: it contributes to increasing motivation to study and reading competence, forms a positive attitude to the educational process, intensifies the educational process, ensures ease of perception, memorization and reproduction of information, develops creative abilities of students, stimulates the development of figurative thinking, imagination, promotes the development of understanding of cause and effect relationships in a literary work.

The content and meaning of the term "manga" are clarified; the features and specifics of manga as an art genre are shown; examples of the use of comics in global didactics are given; the specifics of teaching literature in colleges of artistic-aesthetic profile are determined in accordance with the cognitive characteristics of students; the necessity and specifics of introducing an artistic-aesthetic profile in colleges of such means of learning as creating sketches for episodes of literary works in the form of manga are substantiated; the advantages of introducing the creation of sketches for episodes of literary works in the form of manga are determined in order to improve the teaching of literature in colleges of artistic and aesthetic profile; samples of student sketches in the form of manga, which were created in literature classes, are given; the prospects of using sketches for episodes of literary works in the form of manga during the study of literature are determined.

Key words: visualization, visual education, creolized text, comics, manga.

Постановка проблеми. Усе частіше педагоги та психологи звертають увагу на те, що в теперішній час учні по-іншому ставляться до пізнання світу у процесі навчальної діяльності і по-іншому визначають свою роль у навчальному процесі. Ж. Клименко у своїй праці «Дива візуалізації, або як зробити знання видимими, а уроки літератури – незабутніми» зазначає, що «сучасні учні належать до іншої інформаційної культури; знати для них – це дедалі частіше означає бачити» (Клименко, 2019: 2). Надзвичайно актуальною ця думка є для студентів коледжів художньо-естетичного профілю, адже для них основою пізнання світу є саме візуальні образи. Звідси виникає вже вічна проблема нашого часу – захоплення учнів-візуалів до читання літературних творів, де переважає саме текстова, а не візуальна інформація. Педагогам у сучасних закладах освіти необхідно розуміти те, що візуалізація має стати обов'язковим складником навчального процесу для «покоління зумерів», а особливо це стосується студентів, які обрали художньо-естетичний профіль навчання. Сучасні учні більше не хочуть бути пасивними спостерігачами і отримувачами знань, вони хочуть активно пізнавати цей світ на власному досвіді, а особливо – через можливість здійснення творчої нешаблонної діяльності. Це все зумовлює пошуки нових, ефективних методів, прийомів, форм роботи на парах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням окремих аспектів впровадження інноваційних методів, прийомів, форм роботи до навчального процесу займалося багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Про необхідність візуалізації в навчальному процесі у своїх працях зазначали О. Ісаєва, Ж. Клименко, Н. Житеньова, О. Любченко та багато інших. Комікси та їхні дидактичні можливості досліджували Є. Даниленко, Л. Остапенко, О. Соловійова, В. Юрженко. Комікси як окремий елемент навчальної діяльності використовують багато учителів-практиків,

а саме: Г. Арінархова, Ю. Должанська, Л. Насонова, Н. Рудницька, М. Уляк та інші. Більшість досліджень у сучасній педагогіці стосуються саме використання коміксів на уроках з молодшими школярами. Але впровадження таких форм роботи в освітній процес під час викладання літератури у мистецькому закладі вищої освіти не було предметом окремого наукового дослідження.

Мета статті – узагальнити уявлення про зміст поняття «манга», розкрити сутність використання манги у навчальному процесі, її значення для покращення якості навчального процесу, проаналізувати можливість і специфіку її впровадження під час вивчення літератури у коледжах художньо-естетичного профілю.

Щоб реалізувати поставлену мету, слід виконати такі завдання: 1) з'ясувати зміст, значення поняття «манга»; 2) вказати ознаки та специфіку манги як жанру мистецтва; 3) навести приклади використання коміксів, зокрема манги, у світовій дидактиці; 4) визначити особливості викладання літератури у коледжах художньо-естетичного профілю відповідно до когнітивних особливостей студентів; 5) обґрунтувати необхідність і специфіку впровадження у коледжах художньо-естетичного профілю такої форми роботи як створення замальовок до епізодів літературних творів у формі манги; 6) визначити переваги впровадження створення замальовок до епізодів літературних творів у формі манги щодо покращення викладання літератури у коледжах художньо-естетичного профілю; 7) навести зразки студентських замальовок у формі манги, що були створені на заняттях із літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. У працях із педагогіки зараз все частіше можемо зустріти поняття «візуалізація», «візуальна освіта». Це вказує на «зростаючу роль візуалізації у навчанні, тенденцію витіснення звичних текстів і схем зображеннями, моделями, образами, знаками тощо» (Житеньова, 2013: 21). На думку, Ж. Клименко, візуальна освіта – це «оволодіння

принципами і прийомами організації інформації через візуальні засоби (образи, символи, моделі тощо), які дають змогу ефективно сприймати, засвоювати, зберігати в пам'яті й відтворювати знання» (Клименко, 2019: 2). На наш погляд, для коледжів художньо-естетичного профілю візуальна освіта є надзвичайно актуальною. Тому варто переосмислювати підходи до вивчення літератури, звертаючи особливу увагу на творчі візуальні форми роботи, однією з яких може стати створення замальовок у формі манги до епізодів літературних творів.

Відповідно до теорії поколінь американських вчених В. Штрауса та Н. Хоува (Straus, Howe et al., 2016) сучасні учні належать до так званого «покоління зумерів», тобто людей гаджетів, які є «цифровими» від народження. Саме ці дослідники вперше визначили відмінності у цінностях різних поколінь людей та їх причини. Ця теорія набула великої популярності, особливо у сфері бізнесу, адже допомагає створювати ефективну взаємодію між працівниками. У педагогічній діяльності, на жаль, не всі звертають увагу на особливості поколінь учнів. Але саме це і вимагає від педагогів зміни традиційного формату навчання під впливом особливостей когнітивних процесів учнів.

У праці «Покоління та стилі навчання» відомого американського експерта у сфері освіти дорослих і дітей Дж. Коатса цікавими і важливими є його поради щодо вдалої організації навчального процесу для «покоління зумерів». Він зазначає, що для цього необхідно: 1) добре структурувати навчальний процес; 2) забезпечувати «зворотній зв'язок»; 3) зробити навчальний матеріал яскравим і візуальним; 4) скоротити та візуалізувати інформацію; 5) керувати мудро; 6) спілкуватися усно; 7) подавати матеріал в оптимістичному тоні; 8) ставити перед учнями зрозумілі й реальні цілі; 9) використовувати ефективно час; 10) не перевантажувати інформацією (Coates et al., 2007). Як бачимо, вагомого значення тут набуває саме візуальна освіта. О. Любченко, сучасний український кризовий психолог, трансформаційний тренер, говорить про те, що сучасному учневі набагато легше, зручніше і швидше сприймати так звану «мову твітів», тобто коротку та з перервами, аніж довгий суцільний текст. Тому вона радить педагогам звертати увагу на скорочення і візуалізацію інформації, а текстові матеріали повинні бути простими для розуміння, структура тексту має відповідати його змісту, ключові моменти – виділені візуально (Любченко, 2018). Тобто фактично мова йде про використання креолізованих текстів під час навчальної діяльності. Важливу роль

креолізованого тексту як «складного текстового утворення, у якому поєднуються вербальні (тобто словесні) та невербальні (що належать до інших знакових систем) елементи», які створюють візуальну смислову єдність, обґрунтовує О. Ісаєва у праці «Креолізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності» (Ісаєва, 2014).

Яскравим прикладом поєднання вербального і візуального компонентів є японські комікси під назвою манга, що стали феноменом сучасного загальнокультурного простору. Образотворча частина здатна проілюструвати вербальну інформацію, додати їй більшої образності, виразності, навіть переконливості, а в багатьох випадках, у сполученні з вербальним компонентом, – створити нові додаткові смисли (Космацька, 2012: 16). На жаль, у наш час багато хто помилково вважає, що комікси – це суто дитяче захоплення; жанр, що був вигаданий саме як розвага для дітей. Але японські комікси манга охоплюють і дитячу, і дорослу аудиторію, вважаються серйозною літературою.

Зазвичай, коли говорять про комікси, то згадують США, країни Європи. Але історія становлення жанру коміксу в Японії більш давня, ніж у інших країнах.

Отже, манга – це комікс, створений у Японії. Саме слово «манга» вигадав художник Кацусика Хокусай у 1814 році. Цей термін буквально означає «гротески», «веселі картини». Але манга як жанр мистецтва існувала ще задовго до виникнення терміну. У 12 столітті буддійський чернець і художник Тоба створив ілюстрації до чотирьох жартівливих історій. Дві з них розповідали про життя тварин, інші – про ченців, які не дотримувались правил. За стилем це були чорно-білі картини з підписами. Саме ця робота і вважається першим коміксом в історії Японії. Бурхливого розвитку цей жанр набув після Другої світової війни.

Манга суттєво відрізняється за своїм стилем від західних коміксів. Її специфіка полягає в тому, що вона поєднує у собі різні види мистецтв, а саме: літературу, живопис, каліграфію, кінематограф, що є важливим і цікавим для студентів коледжів художньо-естетичного профілю. Це симбіоз багатьох жанрів мистецтва. Манга заснована на традиційному японському образотворчому мистецтві, тому всі ілюстрації у ній є чорно-білими, в ідеалі вони мають бути виконані тушшю. Кольоровою може бути тільки обкладинка до коміксу. Техніка прочитання манги також відрізняється від американських та європейських коміксів. Читати її потрібно справа наліво, що відповідає японській писемності, адже стовпці японських

ієрогліфів розміщуються саме так. Ще одна особливість японських коміксів – це специфіка очей персонажів. У японській культурі персонажі зображуються з великими очима, що має свій підтекст, який вказує на характер персонажа: у головних героїв очі зазвичай великі та наївні, а у їхніх суперників – вузькі та примружені. Звуки у японських коміксах також передаються специфічно, є певний перелік звуконаслідувальних слів.

Манґа – це невід’ємна частина масової культури. У наш час в Японії майже чверть друкованої продукції – це манґа. У рейтингу найпотужніших видавництв світу знаходяться видавництва «Kodansha», «Shueisha», що посідають сьому та восьму сходинки. Ці видавництва друкують тільки манґу, отримуючи прибуток в 1 мільярд доларів щорічно (Мильченко, Татарінова, 2020).

В Україні комікс-культура ще тільки розвивається. Нею особливо захоплюється теперішнє покоління учнів та студентів. Їм подобається яскрава стилістика, тематика японських коміксів, їхня емоційність, пояснення поведінки героїв, їхніх почуттів та переживань, звеличення позитивних рис характеру людини, зображення актуальної проблематики, яка відгукується у серцях сучасних учнів. В Україні вже існують міжнародні фестивалі популярної культури, візуальної книги «KyivComicCon», «FanExpoOdessa». Свідченням того, що культура коміксів у нашій країні розвивається є те, що українські видавництва почали видавати друковану продукцію саме в жанрі коміксів. Першим коміксом, що був виданий в Україні, є графічний роман-блокбастер «Дагопак» М. Прасолова. Також досить популярними є комікси «Війна богів», «Саркофаг» А. Данковича, серія «Класні комікси» за шкільною програмою з української літератури, «Мальована історія Незалежності України» братів Капранових, «Патріоти» В. Назарова та інші. Також про подвиг героїчних українських льотчиків-оборонців неба створена манґа «Привид Києва» японським автором Мацуда Джюко, що перекладена і надрукована українським видавництвом.

У багатьох країнах світу використання коміксів у дидактиці є досить поширеним явищем. Саме комікс може допомогти передати якомога більше інформації за допомогою наочних зорових образів, які є більш звичними для людини. У Японії жанр манґи вже доволі довго використовують у процесі викладання дисциплін, зокрема японської мови та літератури. А у Великій Британії всі твори В. Шекспіра були адаптовані британською компанією «Self Made Hero» у формі манґи. Манґа стає частиною не тільки сфери роз-

ваг, а й компонентом сфери освіти, яка допомагає у засвоєнні навчального матеріалу. Є. Даниленко у статті «Зарубіжний досвід використання дидактичних коміксів» зазначає: «Людина сьогодні прагне не читати й слухати, а дивитися й вдивлятися» (Даниленко, 2011: 29), тому теперішні учні хочуть саме зрозуміти навчальний матеріал, пізнати його, а не просто напам’ять завчити без будь-якого розуміння.

Створюючи свою власну манґу на парах літератури, студенти коледжів художньо-естетичного профілю стають активними учасниками навчального процесу. Ж. Клименко стверджує, що «процес продумування та створення візуалізаційного продукту є могутнім поштовхом до розуміння навчального матеріалу, з’ясування головного і закріплення в пам’яті» (Клименко, 2019: 4). Студенти мають змогу відчувати сам процес творчості, стати співтворцями літературних героїв, їхньої психології, по-особливому передати зміст уже відомого літературного твору, виокремлюючи ключові, на їхню думку, моменти у сюжеті твору. Манґа, створена самими студентами, є емоційно забарвленою, передає почуття і враження від прочитаного твору, а це сприяє тому, що навчальний матеріал краще запам’ятовується (Рис. 1; Рис. 2).

Як зазначає В. Юрженко, «придбати ці вміння у процесі словесно-логічного навчання, намагаючись виділити головну думку в темі, параграфі або на занятті з педагогом, досить складно» (Юрженко, 2015). Повторювати матеріал теж стає простіше, бо сюжет творів увиразнюється і краще запам’ятовується. Серед прийомів і форм роботи можна виокремити такі: створення замальовок кількох епізодів до літературного твору у формі манґи, бесіда за створеною манґою, аналіз (наскільки вдалими є зміст і форма), дискусія за створеними замальовками.

Створення замальовок до епізодів літературних творів у формі манґи сприяє підвищенню мотивації до навчання та читацької компетентності, формує позитивне ставлення до навчального процесу, інтенсифікує навчальний процес, забезпечує легкість сприйняття, запам’ятовування та відтворення інформації, розвиває творчі здібності студентів, стимулює розвиток образного мислення, уяви, сприяє розвитку розуміння причиново-наслідкових зв’язків у літературному творі. Звичайно, зважаючи на велику кількість позитивних моментів, все ж цей засіб навчання варто вміло поєднувати з іншими. Саме така синергія засобів навчання сприятиме покращенню якості викладання літератури у коледжах художньо-естетичного профілю.

Рис. 1. Замальовка у формі манги до історичного роману у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай» (автор – Цибух Вероніка, студентка коледжу)

Рис. 2. Замальовка у формі манги до історичного роману у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай» (автор – Заєць Анастасія, студентка коледжу)

Висновки. Дослідження має такі результати:

- 1) з'ясовано зміст, значення поняття «манга»;
- 2) вказано ознаки та специфіку манги як жанру мистецтва;
- 3) наведено приклади використання коміксів у світовій дидактиці;
- 4) визначено особливості викладання літератури у коледжах художньо-естетичного профілю відповідно до когнітивних особливостей студентів;
- 5) обґрунтовано необхідність і специфіку впровадження у коледжах художньо-естетичного профілю такого засобу навчання як створення замальовок до епі-

зодів літературних творів у формі манги; 6) визначено переваги впровадження створення замальовок до епізодів літературних творів у формі манги щодо покращення викладання літератури у коледжах художньо-естетичного профілю; 7) наведено зразки студентських замальовок у формі манги, що були створені на заняттях із літератури. Перспективою дослідження є подальше впровадження інноваційних методів, прийомів і форм навчання для покращення якості викладання літератури у коледжах художньо-естетичного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Даниленко Є. Зарубіжний досвід використання дидактичних коміксів. *Біологія і хімія в школі: Науково-методичний журнал*. 2011. № 6. С. 29–32.
2. Житеньова Н. Сутність візуалізації в навчальному процесі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2013. Вип. 19. С. 18–21.
3. Ісаєва О. Креолізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності. URL: http://media.ipro.kubg.edu.ua/wpcontent/uploads/2014/08/isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc (дата звернення: 11.05.2023).
4. Клименко Ж. Дива візуалізації, або як зробити знання видимими, а уроки літератури – незабутніми. *Всесвітня література в школах України*. 2019. № 3. С. 2–11.
5. Космацька Н. Мова сучасного коміксу як явища масової культури. *Мова і культура*. 2012. Т. 4. Вип. 15. С. 15–20.
6. Любченко О. Як вчителям порозумітися з «цифровим» поколінням дітей. URL: <https://gymnasia.osvita-konotor.gov.ua/yak-vchitelyam-porozumitisa-z-cifrovim-pokolinnnyam-ditej.html> (дата звернення: 11.05.2023).
7. Мильченко Л., Татарінова Л. Особливості сприйняття візуальної книги. Комікси. Манга. Графічний роман. URL: <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/254172> (дата звернення: 09.06.2023).

8. Юрженко В. «Коміксування» змісту навчального процесу: позитивні чи негативні тенденції для розвитку технологій освітньої діяльності? URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bio/article/viewFile/6392/6285> (дата звернення: 10.06.2023).
9. Coates J. Generational learning styles. URL: https://lern.org/wp-content/uploads/2016/01/all_teaching-and-learning_generational-learning-styles_publication_2015.pdf (дата звернення: 05.06.2023).
10. Straus W., Hove N. Generations: the history of America's future. 1584 to 2069. URL: <https://archive.org/details/GenerationsTheHistoryOfAmericasFuture1584To2069ByWilliamStraussNeilHowe> (дата звернення: 05.06.2023).

REFERENCES

1. Danylenko Ye. (2011) Zarubizhnyi dosvid vykorystannia dydaktychnykh komiksiv. [Foreign experience of using didactic comics] *Biologiya i khimiia v shkoli: Naukovo-metodychnyi zhurnal*. – Biology and chemistry at school: Scientific and methodological journal, 6. 29–32. [in Ukrainian].
2. Zhytenova N. (2013) Sutnist vizualizatsii v navchalnomu protsesi. [The essence of visualization in the educational process.] *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podil'skoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka*. – Collection of scientific works of Kamianets-Podil'skyi Ivan Ohienko National University, 19. 18–21. [in Ukrainian].
3. Isaieva O. (2014) Kreolizovanyi tekst na urokakh svitovoi literatury yak faktor aktyvizatsii chytatskoi diialnosti. [Creolized text in world literature lessons as a factor in the activation of reading activity] URL: http://media.ipko.kubg.edu.ua/wpcontent/uploads/2014/08/isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc (accessed: 11.05.2023) [in Ukrainian].
4. Klymenko Zh. (2019) Dyva vizualizatsii, abo yak zrobyty znannia vydymymy, a uroky literatury – nezabutnimy. [The miracle of visualization, or how to make knowledge visible and literature lessons unforgettable] *Vsesvitnia literatura v shkolakh Ukrainy*. – World literature in schools of Ukraine, 3. 2–11. [in Ukrainian].
5. Kosmatska N. (2012) Mova suchasnoho komiksu yak yavlyshcha masovoi kultury. [The language of modern comics as a phenomenon of mass culture] *Mova i kultura*. – Language and culture, 15. 15–20. [in Ukrainian].
6. Liubchenko O. (2018) Yak vchyteliam porozumytisia z «tsyfrovym» pokolinniam ditei. [How teachers can get along with the "digital" generation of children] URL: <https://gymnasia.osvita-konotop.gov.ua/yak-vchitelyam-porozumytisia-z-cifrovim-pokolinniam-ditej.html> (accessed: 11.05.2023) [in Ukrainian].
7. Mylchenko L., Tatarinova L. (2020) Osoblyvosti spryiniattia vizualnoi knyhy. Komiksy. Manha. Hrafichnyi roman. [Peculiarities of perception of a visual book. Comics. Manga. Graphic novel] URL: <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/254172> (accessed: 09.06.2023) [in Ukrainian].
8. Yurzhenko V. (2015) «Komiksuvannia» zmistu navchalnoho protsesu: pozytyvni chy nehatyvni tendentsii dlia rozvytku tekhnolohii osvithoi diialnosti? [«Comicization» of the content of the educational process: positive or negative trends for the development of technologies of educational activity?] URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bio/article/viewFile/6392/6285> (accessed: 10.06.2023) [in Ukrainian].
9. Coates J. (2007) Generational learning styles. URL: https://lern.org/wp-content/uploads/2016/01/all_teaching-and-learning_generational-learning-styles_publication_2015.pdf (accessed: 05.06.2023)
10. Straus W., Hove N. (2016) Generations: the history of America's future. 1584 to 2069. URL: <https://archive.org/details/GenerationsTheHistoryOfAmericasFuture1584To2069ByWilliamStraussNeilHowe> (accessed: 05.06.2023)